

TÁJÉKOZTATÓ
A
KÖNYVNYOMTATÓ INTÉZETTEL
ÉRINTKEZŐ
IRÓK ÉS KÖNYVKIADÓK
SZÁMÁRA

(A HORNYÁNSZKY-FÉLE KÖNYVNYOMDA
25 ÉVES FENNÁLLÁSÁNAK EMLÉKÉRE.)

BUDAPEST
HORNYÁNSZKY VIKTOR SAJTÓJA.
1890.

TARTALOM

BEVEZETÉS.

ELSŐ RÉSZ.
KÉZIRAT, BETÜMINTÁK, SZEDÉS, JAVÍTÁS.

MÁSODIK RÉSZ.
ALAK (FORMÁTUM). MINTÁK.
EGYENGETÉS. GYORSSAJTÓ ÉS JÁRÁSA.

HARMADIK RÉSZ.
A TÖMÖNTÉS (STEREOTYPIA).

NEGYEDIK RÉSZ.
AZ ÁBRA.

ÖTÖDIK RÉSZ.
A PAPIROS.

HATODIK RÉSZ.
A KÖNYVKÖTÉS.

VÉGSZÓ.

BEVEZETÉS.

A könyvnyomtatás és kiadás terén való működésünk közepette akárhányszor azt kell tapasztalnunk, hogy a nyomdásznak csakúgy, mint az őt foglalkoztatónak számtalan nehézséggel kell küzdenie abban az esetben, ha az író vagy a kiadó a nyomtatással járó foglalkozás ezer ügyes-bajos dolgát csupán hírből ismeri, s a nyomdai termék elkészítésének módjáról kellő tájékozással nem bír.

Ezen a rég érzett hiányon óhajt e vezérfonal segíteni. Kitűzött célja a félig-meddig beavatott vagy éppen teljesen beavatatlan író és kiadót megbízható vezetőként kalauzolni a nyomdahelyiségben, osztályról-osztályra kísérni, s lépésről-lépésre haladva, tájékoztató útbaigazítást nyújtani neki és könnyen érthető szavakkal, apróra megmagyarázni azt az utat, mely a kézirat átadásától az első kész példány könyvpiacra jutásáig megteendő.

Hogy tehát a nyomdai termék – hangzatos és fölösleges újsághirdetésnél ékebben szólóan, a szerző öröme s a könyvnyomtató dicséretére – mennél finomabb ízléssel, tetszetős alakkal, megnyerő címmel és hibátlanul kerülhessen ki a sajtó alul, különös nyomatékkal kérjük a szíves munkáltatót, hogy a föntebb érintett utat-módot majdan mindenben helyesen és pontosan kövesse. A könyvnyomtató azután, legyen a kívánság bármily kényes és sokfelé ágazó, tudással, ügyességgel és igyekezettel, föladatának könnyen megfelelhessen s munkáját, a tájékoztatatlanság-okozta kínos vergődés, igazítgatás és változtatás kétszerte fárasztó akadályaitól menten, időrablás és rendkívüli költség nélkül készítheti el.

ELSŐ RÉSZ.

KÉZIRAT, BETÜMINTÁK, SZEDÉS, JAVÍTÁS.

1. Kézirat.

A könyvnyomdai termék gyors elkészülésének egyik főkélléke a tisztán, olvashatóan írt és jól elrendezett kézirat. Ebből önként következik, hogy a papiros helyes megválasztása és a tinta színe szintén figyelemre méltatandó dolog.

Legcélszerűbb szép tiszta, sima irodai papirost használni. Természetesen fehér színű legyen, de ne vakító fehérségű, mert az ilyen, különösen erősfényű légszesz-világítás mellett, kápráztatja a szemet. Azonfölül tanácsos gömbölyű, közép nagyságú betűkkel és egyenletes írással, a betoldásokat a lehetőségig kerülve, a törléseket mellőzve, írni. Tintául nagyon ajánlatos fekete színűt használni, mely ne legyen csillámló fényességű, mivel a csillámlás nemcsak sérti, de hosszas olvasásra meg is fájdtja a szedő szemét.

A szerző fölöttébb előmozdíthatja a szedő munkáját azzal, ha tisztán másolt, folyékonyan olvasható kéziratot ad a nyomdába. Ne feledjük, hogy a szedő nem tudós; nem ismeri a tulajdonneveket, az idegen kifejezéseket, a rövidítések értelmét és sok egyébnek jelentőségét, s így gyakran megesik, hogy egy-egy, néha talán jelentéktelen szó kibetűzése miatt annyi időt mulaszt, a melynek tartamán egész oldalt megszedhetett volna.

Sokszor az ily, olvashatatlanul írott kézirat annak a kellemetlen körülménynek szokott okozója lenni, hogy két, sőt három ízben is javítani kell a szedést. A többszörös javításra fordított idővesztésért pedig a szedőnek méltó kárpótlás jár s ez az előre nem látott és az árszabásba föl nem vett költségtöbblet surlódásokra szolgáltat okot a munkáltató és nyomdász között.

Kivánatos a nyomdába adandó kézirat papirosának egyik oldalát tisztán hagyni. Különösen fontos e körülmény lázas gyorsasággal elkészítendő munkáknál, midőn egy lap kézirat több szedő közt szétosztatik.

Ha a szerző vagy kiadó ismerni óhajtaná a kézirat mennyiségét, illetőleg tudni szeretné: vajjon hány ívre terjed kézírata a kapott nyomtatott mintának megfelelő nyomtatásban, akkor a következő eljárás követendő.

Megolvassuk a kezünkön levő és mintául elfogadott nyomtatvány egyik lapján (oldalán) folyó sorokat, s ezek összegét megszorozzuk az oldal egy sorában foglalt betűk összegével. E szorzás eredményéből az egész oldalon levő betűk összege tűnik elő. A számításnál természetesen az írásjelek, valamint két szó között mutatkozó hézag szintén betűszámba veendő.

Hasonlóképpen számítandó ki a kézirat egy oldalára írt betűk összege, s az ekként nyert számot megszorozzuk a kézirat többi oldalainak számával, s ez az összeg a kézíraton előforduló összes betűk számát adja. Ha most ez utóbb nyert számot elosztjuk a mintául vett oldalon talált betűk összegével, megtudjuk, hány oldalt foglal el a kézirat nyomtatásban.

Tájékoztatásul íme a következő példa, mely a számítást világosan megmagyarázza.

Föltevé, hogy a kézirat 150 egy oldalos lapra terjed, minden oldalon 40 sor van s minden sorba 52 betű fér.

Tudni akarnám, hány ívet tölt meg ez a kézirat nyomtatásban, ha a kiválasztott minta alakjában készíttetem, a melynek egyik oldalán 32 sor s minden sorban 58 betű vagyis összesen 1856 betű van.

A kézirat egyik oldalára $40 \times 52 = 2080$ betű fér, az egész 150 oldalnyi kézirat tehát nem kevesebb, mint $2080 \times 150 = 312,000$ betűt tartalmaz. Elosztva már most ezt az összeget a nyomtatott minta egyik oldalán levő betűk összegével, azaz 1856-tal, megtudom, hogy a kézirat 168 nyomtatott oldalt vagyis 10 és fél (16 oldalas) ívet tölt meg.

Minthogy a kézirat mennyiségét már képesek vagyunk kiszámítani, most tehát meg kell ismerkednünk a különböző betűfajtákkal, a melyeket a nyomdász fokozatosságuk szerint nevez el.

A betűfajták a következők:

Perl (gyöngy)	Cicero	Kis-Canon
Nonpareille	Mittel	Nagy-Canon
Colonell	Tertia	Kis-Missal
Petit	Text	Nagy-Missal
Bourgeois (borgis)	Kettőscicero	Kis-Sabon
Corpus (garmond)	Palestine	Nagy-Sabon

A megelőzőleg felsorolt betűknél nagyobbakat a falragasz-betűfajták közé soroljuk.

A betűfajták nemcsak alakjuk különbözősége, hanem nagyságuk fokozata által is eltérnek egymástól. Már a könyvnyomtatás föltalálása idején különböző nagyságú betűkkel irattak a kéziratok. A misekönyvek szövegéhez, a melyet élemedett korú papok gyéren világított templomban olvastak, kizárólag nagy betűket, a litániához (kanon) már kisebb fokút, míg a tudományos és közönséges művekhez még kisebb betűket használtak. A legelső nyomdászok, a kik e kéziratokat nyomtatták, követték a bevett szokást, s némely ma is használatos betűfajtának elnevezése még abból az időből ered. Jelesül a missal, kanon, text, tertia, mittel, cicero (Cicero munkáiról, mert legelőször evvel a betűfajttal nyomták), corpus (Corpus jurisról). A sabon és garmond betűk az illető fajták betűmetszőiről neveztettek el.

Helyén valónak látjuk itt megjegyezni, hogy a latin betűket antiquának, s renaissance korabeli válfaját mediaevalnak, a német betűket pedig frakturnak mondjuk s szintén renaissance korabeli válfajait góth és schwabachnak nevezi a nyomdász-nyelv.

Az alább következő szövegben az imént sorjában említett betűfajtákat mutatjuk be.

A szedés beosztása különböző; lehet vagy sűrű, azaz compress, vagy ritkított. Ha a sorok között úgy nevezett térszín nincs, akkor a szedés sűrű, ellenkezőleg ritkított. A sűrű és ritkított szedés közt fenforgó különbséget az alább lenyomtatott minták tüntetik föl.

2. Betűminták.

a) Antiqua betűfajták.

Perl compress.

Valamint ott, hol a patak vize sziklába ütközik, fehér tajték-foltot látunk, mely éppen, mert a patak szakadatlanul tovább foly, látszólag egy helyen marad: így azon állandóság, melyet az emberi dolgokban találunk, sokszor nem egyéb, mint ugyanazon okok által előidézett szünetlen változás.

Perl ritkítva.

Valamint ott, hol a patak vize sziklába ütközik, fehér tajték-foltot látunk, mely éppen, mert a patak szakadatlanul tovább foly, látszólag egy helyen marad: így azon állandóság, melyet az emberi dolgokban találunk, sokszor nem egyéb, mint ugyanazon okok által előidézett szünetlen változás.

Nonpareille compress.

Valamint ott, hol a patak vize sziklába ütközik, fehér tajték-foltot látunk, mely éppen, mert a patak szakadatlanul tovább foly, látszólag egy helyen marad: így azon állandóság, melyet az emberi dolgokban találunk, sokszor nem egyéb, mint ugyanazon okok által

Nonpareille ritkítva.

Valamint ott, hol a patak vize sziklába ütközik, fehér tajték-foltot látunk, mely éppen, mert a patak szakadatlanul tovább foly, látszólag egy helyen marad: így azon állandóság, melyet az emberi dolgokban találunk, sokszor nem egyéb, mint ugyanazon okok által

Colonell compress.

Valamint ott, hol a patak vize sziklába ütközik, fehér tajték-foltot látunk, mely éppen, mert a patak szakadatlanul tovább foly, látszólag egy helyen marad: így azon állandóság, melyet az emberi dolgokban találunk, sokszor nem egyéb, mint ugyanazon okok által

Colonel ritkítva.

Valamint ott, hol a patak vize sziklába ütközik, fehér tajték-foltot látunk, mely éppen, mert a patak szakadatlanul tovább foly, látszólag egy helyen marad: így azon állandóság, melyet az emberi dolgokban találunk, sokszor nem egyéb, mint ugyanazon okok által

Petit compress.

Valamint ott, hol a patak vize sziklába ütközik, fehér tajték-foltot látunk, mely éppen, mert a patak szakadatlanul tovább foly, látszólag egy helyen marad: így azon állandóság, melyet az emberi dolgokban találunk, sokszor

Petit ritkítva.

Valamint ott, hol a patak vize sziklába ütközik, fehér tajték-foltot látunk, mely éppen, mert a patak szakadatlanul tovább foly, látszólag egy helyen marad: így azon állandóság, melyet az emberi dolgokban találunk, sokszor

Borgis compress.

Valamint ott, hol a patak vize sziklába ütközik, fehér tajték-foltot látunk, mely éppen, mert a patak szakadatlanul tovább foly, látszólag egy helyen marad: így azon állandóság, melyet az emberi dolgokban

Borgis ritkítva.

Valamint ott, hol a patak vize sziklába ütközik, fehér tajték-foltot látunk, mely éppen, mert a patak szakadatlanul tovább foly, látszólag egy helyen marad: így azon állandóság, melyet az emberi dolgokban

Garmond compress.

Valamint ott, hol a patak vize sziklába ütközik, fehér tajték-foltot látunk, mely éppen, mert a patak szakadatlanul tovább foly, látszólag egy helyen marad: így azon állandóság, melyet

Garmond ritkítva.

Valamint ott, hol a patak vize sziklába ütközik, fehér tajték-foltot látunk, mely éppen, mert a patak szakadatlanul tovább foly, látszólag egy helyen marad: így azon állandóság, melyet

Cicero compress.

Valamint ott, hol a patak vize sziklába ütközik, fehér tajték-foltot látunk, mely éppen, mert a patak szakadatlanul tovább foly, látszólag egy helyen marad: így azon

Cicero ritkítva.

Valamint ott, hol a patak vize sziklába ütközik, fehér tajték-foltot látunk, mely éppen, mert a patak szakadatlanul tovább foly, látszólag egy helyen marad: így azon

Mittel compress.

Valamint ott, hol a patak vize sziklába ütközik, fehér tajték-foltot látunk, mely éppen, mert a patak szakadatlanul tovább foly, látszólag egy

Mittel ritkítva.

Valamint ott, hol a patak vize sziklába ütközik, fehér tajték-foltot látunk, mely éppen, mert a patak szakadatlanul tovább foly, látszólag egy

b) Cursiv betűfajták.

Nonpareille cursiv.

Valamint ott, hol a patak vize sziklába ütközik, fehér tajték-foltot látunk, mely éppen, mert a

Colonell cursiv.

Valamint ott, hol a patak vize sziklába ütközik, fehér tajték-foltot látunk, mely éppen, mert a

Petit cursiv.

Valamint ott, hol a patak vize sziklába ütközik, fehér tajték-foltot látunk,

Borgis cursiv.

Valamint ott, hol a patak vize sziklába ütközik, fehér tajték-foltot

Garmond cursiv.

Valamint ott, hol a patak vize sziklába ütközik, fehér tajték-foltot

Cicero cursiv.

Valamint ott, hol a patak vize sziklába ütközik, fehér tajték-

Mittel cursiv.

Valamint ott, hol a patak vize sziklába ütközik,

c) Mediaeval betűfajták.

Nonpareille compress.

Valamint ott, hol a patak vize sziklába ütközik, fehér tajték-foltot látunk, mely éppen, mert a patak szakadatlanul tovább foly, látszólag egy helyen marad: így azon állandóság, melyet az emberi dolgokban találunk, sokszor nem egyéb, mint ugyanazon okok által előidézett szünetlen változás.

Nonpareille ritkítva.

Valamint ott, hol a patak vize sziklába ütközik, fehér tajték-foltot látunk, mely éppen, mert a patak szakadatlanul tovább foly, látszólag egy helyen marad: így azon állandóság, melyet az emberi dolgokban találunk, sokszor nem egyéb, mint ugyanazon okok által előidézett szünetlen változás.

Petit compress.

Valamint ott, hol a patak vize sziklába ütközik, fehér tajték-foltot látunk, mely éppen, mert a patak szakadatlanul tovább foly, látszólag egy helyen marad: így azon állandóság, melyet az emberi dolgokban találunk, sokszor nem egyéb,

Petit ritkítva.

Valamint ott, hol a patak vize sziklába ütközik, fehér tajték-foltot látunk, mely éppen, mert a patak szakadatlanul tovább foly, látszólag egy helyen marad: így azon állandóság, melyet az emberi dolgokban találunk, sokszor nem egyéb,

Garmond compress.

Valamint ott, hol a patak vize sziklába ütközik, fehér tajték-foltot látunk, mely éppen, mert a patak szakadatlanul tovább foly, látszólag egy helyen marad: így azon állandóság, melyet az emberi

Garmond ritkítva.

Valamint ott, hol a patak vize sziklába ütközik, fehér tajték-foltot látunk, mely éppen, mert a patak szakadatlanul tovább foly, látszólag egy helyen marad: így azon állandóság, melyet az emberi

Cicero compress.

Valamint ott, hol a patak vize sziklába ütközik, fehér tajték-foltot látunk, mely éppen, mert a patak szakadatlanul tovább foly, látszólag egy helyen marad: így

Cicero ritkítva.

Valamint ott, hol a patak vize sziklába ütközik, fehér tajték-foltot látunk, mely éppen, mert a patak szakadatlanul tovább foly, látszólag egy helyen marad: így

d) Mediaeval cursiv betűfajták.

Nonpareille cursiv.

Valamint ott, hol a patak vize sziklába ütközik, fehér tajték-foltot látunk, mely éppen, mert a patak

Petit cursiv.

Valamint ott, hol a patak vize sziklába ütközik, fehér tajték-foltot látunk, mely

Garmond cursiv.

Valamint ott, hol a patak vize sziklába ütközik, fehér tajték-foltot

Cicero cursiv.

Valamint ott, hol a patak vize sziklába ütközik, fehér tajték-

e) Fraktur betűfajta.

Nonpareille compress.

Allen denjenigen, welche sich für das Buch interessieren, werde ich für etwaige Vorschläge und Winke zu Verbesserungen, die etwa einer zweiten Auflage dienen könnten, zu besonderen Danke verpflichtet sein.

Nonpareille ritkítva.

Allen denjenigen, welche sich für das Buch interessieren, werde ich für etwaige Vorschläge und Winke zu Verbesserungen, die etwa einer zweiten Auflage dienen könnten, zu besonderen Danke verpflichtet sein.

Petit compress.

Allen denjenigen, welche sich für das Buch interessieren, werde ich für etwaige Vorschläge und Winke zu Verbesserungen, die etwa einer zweiten Auflage dienen könnten, zu besonderen Danke verpflichtet sein.

Petit ritkítva.

Allen denjenigen, welche sich für das Buch interessieren, werde ich für etwaige Vorschläge und Winke zu Verbesserungen, die etwa einer zweiten Auflage dienen könnten, zu besonderen Danke verpflichtet sein.

Garmond compress.

Allen denjenigen, welche sich für das Buch interessieren, werde ich für etwaige Vorschläge und Winke zu Verbesserungen, die etwa einer zweiten Auflage dienen könnten, zu besonderen Danke verpflichtet sein.

Garmond ritkítva.

Allen denjenigen, welche sich für das Buch interessieren, werde ich für etwaige Vorschläge und Winke zu Verbesserungen, die etwa einer zweiten Auflage dienen könnten, zu besonderen Danke verpflichtet sein.

Cicero compress.

Allen denjenigen, welche sich für das Buch interessieren, werde ich für etwaige Vorschläge und Winke zu Verbesserungen, die etwa einer zweiten Auflage dienen könnten,

Cicero ritkítva.

Allen denjenigen, welche sich für das Buch interessieren, werde ich für etwaige Vorschläge und Winke zu Verbesserungen, die etwa einer zweiten Auflage dienen könnten,

f) Schwabach betűjék.

Petit compress.

Allen denjenigen, welche sich für das Buch interessieren, werde ich für etwaige Vorschläge und Winke zu Verbesserungen, die etwa einer zweiten Auflage dienen könnten, zu besonderen Danke verpflichtet sein.

Petit ritkítva.

Allen denjenigen, welche sich für das Buch interessieren, werde ich für etwaige Vorschläge und Winke zu Verbesserungen, die etwa einer zweiten Auflage dienen könnten, zu besonderen Danke verpflichtet sein.

Garmond compress.

Allen denjenigen, welche sich für das Buch interessieren, werde ich für etwaige Vorschläge und Winke zu Verbesserungen, die etwa einer zweiten Auflage dienen könnten, zu besonderen Danke verpflichtet sein.

Garmond ritkítva.

Allen denjenigen, welche sich für das Buch interessiren, werde ich für etwaige Vorschläge und Winke zu Verbesserungen, die etwa einer zweiten Auflage dienen könnten, zu besonderen Danke verpflichtet sein.

Cicero compress.

Allen denjenigen, welche sich für das Buch interessiren, werde ich für etwaige Vorschläge und Winke zu Verbesserungen, die etwa einer zweiten Auflage dienen könnten,

Cicero ritkítva.

Allen denjenigen, welche sich für das Buch interessiren, werde ich für etwaige Vorschläge und Winke zu Verbesserungen, die etwa einer zweiten Auflage dienen könnten,

Mittel compress.

Allen denjenigen, welche sich für das Buch interessiren, werde ich für etwaige Vorschläge und Winke zu Verbesserungen, die etwa einer

Mittel ritkítva.

Allen denjenigen, welche sich für das Buch interessiren, werde ich für etwaige Vorschläge und Winke zu Verbesserungen, die etwa einer

g) Szerb betűfajta k.

Nonpareille szerb compress.

У том селу имаде ратарска кућа, кров јој трском покривен а рогозем пошивен; око куће се поврстале лепе и чисте стаје. Из куће, са оног дрвеног доксата мило ти је погледати на горње њиве и зелене ливаде; крај њих жубори бистри поток што се слева озго са планине. Домаћин

Nonpareille szerb ritkítva.

У том селу имаде ратарска кућа, кров јој трском покривен а рогозем пошивен; око куће се поврстале лепе и чисте стаје. Из куће, са оног дрвеног доксата мило ти је погледати на горње њиве и зелене ливаде; крај њих жубори бистри поток што се слева озго са планине. Домаћин

Petit szerb compress.

У том селу имаде ратарска кућа, кров јој трском покривен а рогозем пошивен; око куће се поврстале лепе и чисте стаје. Из куће, са оног дрвеног доксата мило ти је погледати на горње њиве и зелене ливаде; крај њих

Petit szerb ritkítva.

У том селу имаде ратарска кућа, кров јој трском покривен а рогозем пошивен; око куће се поврстале лепе и чисте стаје. Из куће, са оног дрвеног доксата мило ти је погледати на горње њиве и зелене ливаде; крај њих

Garmond szerb compress.

У том селу имаде ратарска кућа, кров јој трском покривен а рогозем пошивен; око куће се поврстале лепе и чисте стаје. Из куће, са оног дрвеног доксата мило ти је погледати на

Garmond szerb ritkítva.

У том селу имаде ратарска кућа, кров јој трском покривен а рогозем пошивен; око куће се поврстале лепе и чисте стаје. Из куће, са оног дрвеног доксата мило ти је погледати на

Cicero szerb compress.

У том селу имаде ратарска кућа, кров јој трском покривен а рогозем пошивен; око куће се поврстале лепе и чисте стаје. Из куће, са оног дрвеног доксата

Cicero szerb ritkítva.

У том селу имаде ратарска кућа, кров јој трском покривен а рогозем пошивен; око куће се поврстале лепе и чисте стаје. Из куће, са оног дрвеног доксата

h) Szerb cursiv betűfajta.

Petit szerb cursiv.

У том селу имаде ратарска кућа, кров јој трском покривен а рогозем по

Garmond szerb cursiv.

У том селу имаде ратарска кућа, кров јој трском покривен

Cicero szerb cursiv.

У том селу имаде ратарска кућа, кров јој трском по

Nem csupán a könnyebb szerrel való tájékoztatás, hanem a leginkább használtak megismeretése végett is mutatjuk be alább a cím-betű több fajtáját.

A cím-betűfajták, valamint a folyóbetűk közt szintén meg van a teljes fokozat, s a nyomdász a mű betűfajtájának megfelelő nagyságú és metszetű cím-betűket alkalmazza.

E helyütt a cím-betűknek csak egy-egy fajtáját szemléltetjük, majd a kisebb, majd a közép, majd meg a nagyobb fokút.

3. Cím-betűk.

Petit grotesque cursiv.

A Nibelungok ismeretlen költőjén kívül csupán Arany a közvetlen utóda Homérnak.

Petit félkövér cursiv.

Arany nyelve ha nem zengzetesebb is, de még szabatosabb.

Petit félkövér egyptien.

Kölcsey Ferencben már mint gyermekben fölébredt az írói hajlam.

Petit egyptien.

Vörösmarty Mihály a nyelv zengzetességében örökre példány marad.

Garmond keskeny antiqua.

TOMPA MIHÁLY A BÁJOSAN KEDVES „VIRÁGREGÉK“-BEN.

Garmond aldine.

Petőfi „Homér-Arany“-nak nevezte s nem méltatlanúl.

Garmond britania.

Erdély kormányzója, BÁTHORI, vitéz hazafi volt.

Garmond grotesque.

Goethe saját korából vette idylli éposza tárgyát.

Garmond elzevir.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

Cicero doriai.

Minket el nem választ semmi balsors itt.

Cicero keskeny grotesque.

Jókai Mór több mint negyven év óta szolgálja tollával az irodalmat; első regénye: A hétköznapiak.

Cicero széles grotesque.

A multat mindenik más szemmel nézi.

Cicero keskeny renaissance.

Dante filozóf, ezer alakban festi az ember erkölcsi, természeti mivoltát.

Cicero félkövér renaissance.

Ariosto és Tasso a romantikus éposz első feeskéi.

Cicero keskeny skeletón.

Homér naiv hangjára emlékeztet Hermann és Dorothea.

Mittel aldine.

A világirodalom nagy epikusai közt tudjuk.

Mittel grotesque.

Mindeniknek tulajdonából van Aranyban rokonvonás.

Mittel egyiptien.

Tán mérjem őket a világ-ég csillagaihoz?

Mittel keskeny elzevir.

BERZSENYI, KAZINCZY, KÖLCSEY.

Tertia joniai.

Camoëns kis nemzete rövid fénykorán édeleg.

Tertia keskeny antiqua.

Scott Walter a történelmi regények atyja.

Tertia concordia.

Szapári Péter nemes bosszúja.

Tertia kövér renaissance.

A harczok közepette irta nagy művét.

Tertia orient.

MÁTYÁS KIRÁLY UDVARA.

Mittel vastag egyptienne.

A kápolnának híre sincs, de még emlékeznek rá.

Text americain.

A MARGITSZIGETI FÜRDŐ.

Text excelsior.

Hazádnak rendületlenül légy híve.

Text athéne.

Európában sok nép lakik.

Kétcicerós keskeny renaissance.

Duna-Szerdahely, Szeged, Pozsony, Bécs.

Kétcicerós széles skeletón.

BUDAPEST, ARAD.

Palestine keskeny angol.

Garay, Kisfaludy, Tompa.

Canon aquatinta.

Husz évvel ezelőtt.

Háromcicerós renaissance.

FEHÉRTEMLÖM.

Négycicerós keskeny antiqua.

Csoma sírjának közelében nőttek.

Garmond széles mediaeval.

Csak azt birjuk, miről, ha kell, le tudunk mondani.

Cicero félkövér mediaeval.

A nagy királynak kegyében járnak a daliák.

Cicero keskeny mediaeval.

Virgil, bár szintén nemzete ősmondáit dolgozta fel.

Mittel clarendon.

Petőfiről szóljon most a dicső ének.

Kécicerós félkövér mediaeval.

Budapest, Nagymaros, Vörösvár.

Canon új széles mediaeval.

KÖSZÖNTŐK.

Háromcicerós félkövér mediaeval.

Visegrád és környéke.

Petit kövér fraktur.

Das Werk ist in großen und herrlichen Zügen geschrieben.

Garmond kanzlei.

Als Gutenberg auf den Gedanken kam, mit einzelnen Lettern zu drucken.

Cicero kövér fraktur.

Das Buch der Natur liegt seit Jahrtausenden offen.

Mittel gót.

Die Enthüllung des Franz Deák-Monumentes 1887.

Text keskeny gót.

Ungarisch-Weißkirchen Plattenlee Peterwardein.

Palestine monogramm kanzlei.

Arannos-Marót Kerelztur Trenesin.

Négycicerós félkövér gót.

Arad Erlau Szegedin.

Garmond cyril (Schaffarik).

Данило нисе ништа одговорно слагло є мирно свою опрему ꙗ кондр

Garmond cyril egyptien.

Једне зимље вечери беше Цесика залутала некуда далеко

Tertia cyril egyptien.

Штампарија Виктора Хорњанскога.

Kéteicerós cyril egyptien.

Дунавско Паробродско

Text kövér egyptien cyril.

Ђурђеџ данак јуначки

Kéteicerós diszes cyril.

НЕДЕЉА ЗА НЕДЕЉОМ

Háromceicerós keskeny cyril.

Једне зимље вечери

Petit görög.

Αὐτὰρ ἐπεὶ ῥ' εὔξαντο καὶ οὐλοχύτας προβάλλοντο, ἀέρουσαν μὲν πρῶτα καὶ

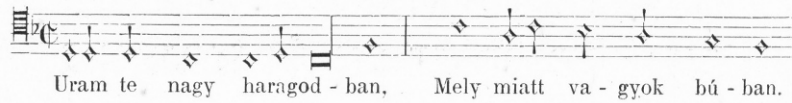
Garmond görög.

Μείνας δὲ ὁ Κῦρος μέτριος χρόνον αὐτορ σὺν τῷ στρατεύματι, καὶ

Petit héber.

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם בורא פרי הגפן: ברוך אתה יי אלהינו
א ל ה ת ם

Koral hangjegy.

Text zene-hangjegy.

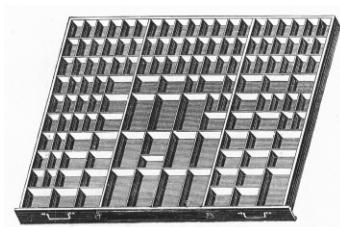
Andante religioso.

4. A szedés.

A betüöntő-műhelyből való betűket szekrényekbe rakják. A szekrényben minden betűnek megvan a maga rekesze.

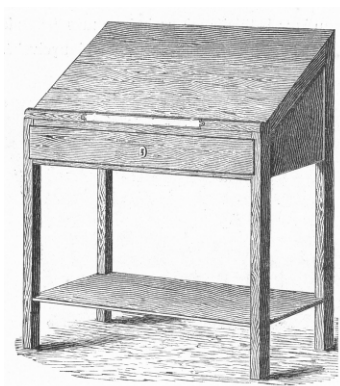
Az antiqua betűfajtának szekrénye más berendezésű, mint a frakturé, szerbé, görögé s a többi nyelveké.

1. ábra.

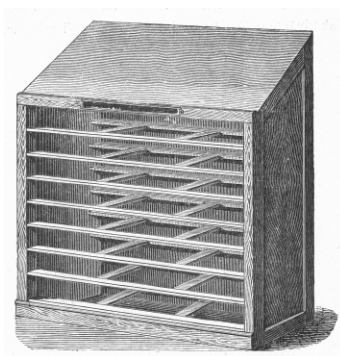
A szekrény (1. ábra) beosztása nem követi az ábécé ismert sorát, hanem a sűrűbben előforduló betű esik legközelebb a szedő kezéhez, s ezek a rekeszek nagyobbak, míg a kevésbé használatos betűké távolabbra esik.

Az antiqua-szekrény 107 rekeszt tartalmaz, minthogy a számok, jelek, kettős, azaz egygyüvé öntött (fi, fl, ff) betűk mind külön rekeszt foglalnak el.

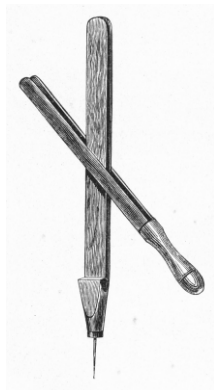
2. ábra.

A szekrény az állványon lejtősen nyugszik s ennek eleje a szedő melléig ér. Rendszerint két-féle állványt használnak. Az egyiknek pusztán egy, (2. ábra) a négy láb közé erősített, haránt futó deszkája van, míg a másik 8-10 rekesztékkal bír (3. ábra). Olyan szekrényeket tolnak beléjük, a melyeknek betűi nem használatnak. Többször megtörténik, hogy a szedőnek egyszerre két, sőt több szekrény is szükséges. Világos tehát, hogy az ily szedés nehezebb, lassúbb s a költsége is tetemesebb.

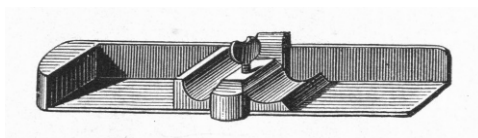
3. ábra.

A kéziratot a szedő a kézirtartóba (4. ábra) helyezi. E tartó két keresztbe futó fából készül s e kereszt közé csipteti a szedendő kéziratlapokat. Minden sor végig szedése után a keresztbe futó fát lejjebb kell igazítani a kéziraton. A készülék függőlegesen vonuló végén hegyes szeget alkalmaznak, s ennél fogva a szekrény szélébe erősítik.

4. ábra.

A kézirat-tartót most már nem igen használják, mert a szedő munkáját szerfölött lassítja. A rohamosan haladó kor pedig az ő lázas gyorsaságú működésével nyílt ellensége mindannak, a mi az erő teljes kifejtését csak némiképpen is akadályozza.

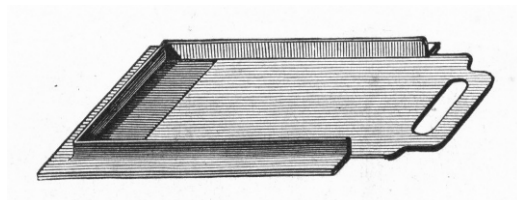

5. ábra.

A szedéshez a sorzó, vagy másképpen nevezve, a szedővas (5. ábra) szükséges. Ebbe az eszközbe, miután az alak kívánta szélesség szerint csavarta, szedi bele a szedő egyenkint a betűket a szekrényből, minduntalan a kéziratra tekintve s egyes szavakat olvasva róla. Jobb kezének hüvelyk- és mutató-ujjával fejénél fogja a betűt s egymás mellé rakja a sorzóba olyképpen, hogy a betű feje fordítva látszik.

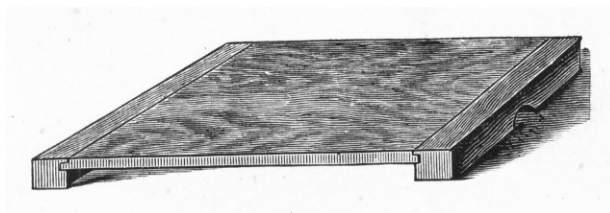
Minden szó után, hol a nyomtatásban hézag következik, úgynevezett sorpótlékot használ. E majd keskenyebb, majd szélesebb hézagot betöltő sorpótlék a rendes betűnél jóval alacsonyabb, s így a kész íven róla lenyomat nem látható.

A sorzóba közép nagyságú, azaz a garmond betűfajtaból 8-10 sornál több nem fér. Ha megtelik sorokkal, kiveszik, nyomdász-nyelven kiemelik belőle a szedést s a mellette levő szekrényen rézsutosan nyugvó hasáb-, negyedré- (6. ábra) vagy ívréthajóra teszik.

6. ábra.

A hasábhajó vagy fából vagy ónból való. Az ónból készült, alacsony oldalfalakkal bíró, hosszúkás lemez. Ha ez is megtelik, a szedést zsineggel körülkötik, s erre a célra készített (szedő-)deszkára (7. ábra) rakják.

7. ábra.

Az ekként hasábbá alakított vagy ívvé tördelt szedésről kefe- vagy kézi sajtó levonat készül.

5. A javítás.

A kefelevonatot, mielőtt a szerzőnek áttekintés céljából elküldenék, a javító (corrector) végig javítja.

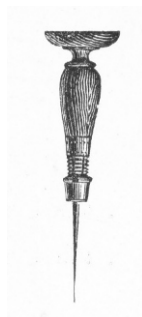
Ez a levonat a házi, azaz első correctura, melyet a nyomda végeztet.

A correcturáról a következő lapon lévő correctura-minta nyújt fogalmat s egyúttal az egyes jeleket is kimerítően megmagyarázza.

Mikor a szedő a javítótól a végig javított levonatot visszakapja, a szedést a javítószékre (8. ábra), illetőleg a három lábú asztalkára helyezi, s hegyes, tűforma eszközzel, a melyet árnak (9. ábra) neveznek, beleszúr a megjelölt betű szárába, kiemeli s a helyébe valót ismét belerakja.

8. ábra.

9. ábra.

Ha nagyobb hibát ejtett, például, ha egy-két sort kifelejtett vagy kétszer szedett, a szedést újra meg kell tördelnie.

Tördeléskor a szedés illető helyének sorait ismét a sorzóba helyezi és szétbontja, hogy a hiányzó szavakat vagy sorokat beleilleszsze, helyesebben: beleszedje, avagy a kétszer szedettet eltávolítsa.

CORRECTURA=MINTA.

A hibák megnevezése	Javított szöveg	Javító jegyek
Kikezdés. Helytelen betű. Hibás, más fajtájú és kopott betűk. Fölösleges betű, szó mondat (lakodalom). Hiányzó betű, szó és mondat (temetés). Fordított betű. Blokált betű.	A kezdő sor beljebb szedendő, a mi ha nem történt meg, akkor a látható jel illesztendő a megfelelő helyre. A helytelen betű áthúzandó; ha több fordul elő, a jegyek is változnak. Hibás betűk vagy más fajtájúak alá is húznak. Kopott betűk kicserélésére is más jegy használandó. Ha egy betűt, szót szó vagy tán egész mondatot egész mondatot kétszeresen szedtek (lakodalom), ilyen Si delectur használandó; ellenben ha egy betű hiányzik, szó vagy egész mondat kimaradt (temetés) ú g s ezt a hiányzókkal együtt a szélzetre írjuk, ha nagyobb a kihagyás, a lap aljára. Ha a kihagyás néhány sorra terjed, a kéziratban egyszerűen megjelöljük, mire a correcturában hivatkoznunk kell. v fordított betűk jegye a V vertatur. Egyes blokkált betűk helytelen betűk módjára jelöltenek meg, a mi csak akkor fölösleges, ha egy fajta betűből több van blokálva, mert a II. correcturában ugyanis figyelemmel cseréltetnek ki. A folytatólagos szövegben a kikezdést így jelöljük meg. A szók és sorok között kiálló feketéseket h (Spiesse) aranyjeggyel jelöljük. A helytelen bsz a szélzetre irandó. Elcserélt számokkal szók formán ilyen jelölendők helyre. Széjjelálló betűk ilyen jeggyel, hibásan összeszorított kétszó pedig így jelölendő,	
Kikezdés (alinea). Felesznázott sorspótlék és térszó (Spiesse). Helytelenül szedett szó, elcserélt betű v. szók, széjjelálló betűk. Nagy sorköz össze- huzandó és kis sorköz tágítandó. Egyes szó ritkítása v. más fajta betűkből szedése. Helytelen elválasztás. Olvashatatlan szók. Sor ki- és befelé áll. Görbe sor egyenesre igazítása. Nem ritkítandó. A végső sor mellőzése.	ugyanily módon a nagy, mint az aránytalanul kis sorközök. Ha egy szónak vagy mondatnak ritkítottak kellene lennie, aláhuzandó és a szón is így jelölendő. — Ha valamely szót föl tüntetetés céljából, más fajta betűvel kívánunk, úgy a betűfajta megnevezendő. Helytelen elválasztásnál vagy szabályellenes beosztásnál minden hiba megjegyzendő. Olvashatatlan szokat a blokk blokkálni, illetőleg megfordítani szokott, vagy pedig hagy hagy. Ha egy vagy több sor ki- vagy befelé áll, így jelöljük meg. Görbén álló egyenlőségi jellel igazíttatnak helyre. Ritkított szokat így huzhatjuk össze. (Ha a végső sort a következővel kikezdéssel kívánjuk egybekötni, e jel használandó.)	

A helytelen betűk megjelölésére igen sok jelünk van, s bármily alakú használható ezek közül:

A t. szerző urak csak arra szíveskedjenek ügyelni, hogy az egygyüvé tartozó jelek egybevágjanak.

A javító által megjelölt összes hibák kiigazítása után a szerző új levonatot készítet. Mire a javító az ívszámot és a feladó napot bejegyzi ellenőrző könyvecskéjébe s az ív levonatát a kézirattal együtt a szerzőnek elküldi.

A levonat rendesen két példányban készül. Egyikét a szerző, megjelölván az esetleg még benne rekedt hibákat, visszaküldi a nyomdába, másikat pedig, melyen a javítandókat szintén megjegyezte, ellenőrzés végett magánál tartja: vajjon kijavították-e mind a megjelölt hibákat a nyomdában?

Ha a szerző a levonaton csak néhány jelentéktelen betűhibát talál, akkor az ív utolsó oldalára ráírja az «imprimatur» vagy «nyomható» szót, a mi annyit jelent, hogy az ív, a megjelölt hibák kijavítása után, az előre meghatározott példányszámban nyomható.

Több ízben megesett már, hogy egyik-másik szerző, kézhez kapván a revisió-ívet, azt gondolta, hogy művét ugyanolyan papirosra nyomatják, mint a minőn a levonat készült.

Pedig e föltevés tévedésen alapszik.

Emez aggodalmak eloszlatása végett megjegyezzük, hogy a papiros e fajtáját pusztán csak correctura-levonatok készítésére használják. A sima papiroson könnyen eltörülődik, azaz elpiszkolódik a betű, a mi az előbbi fajtánál nem fordul elő; mert használata előtt megáztatják, hogy a betű feje tisztán s minden vonásával megjelenjen a levonaton.

E helyen fölemlítendő az a visszás állapot, mely kivált nálunk Magyarországon nagyban divatozik. A szerző urak ugyanis csak félig kidolgozott, mondhatni pusztán kézirat-vázlatot adnak a nyomdába szedés végett, s a tulajdonképpen szövegezést a correctura alkalmával végzik. Hogy ez a kényelem igen költséges mulatság, azt az eddig elmondottakból bárki is könnyen megítélheti.

A rendesen kezelt szedés után a correctura ívenként félóránál tovább nem tarthat, mert a könyvnyomdatulajdonosnak nagyon érdekében áll, hogy üzletében csak oly munkásokat alkalmazzon, a kiknek jó és szabatos szedéséről már meggyőződést szerzett.

Innen könnyen érthető, hogy a szerző által utólagosan betoldott, illetőleg a correcturába beléjegyzett szövegezés folytán keletkezett idővesztéséért a szedőnek külön díj jár, s e szerint ezt a költséget a munkáltatónak fel is számítják.

Ez okból nem ajánlhatjuk eléggé ama tanácsunknak szíves figyelembe vételét, hogy a szerző urak végképpen megállapított, vagyis teljesen sajtó alá rendezett kéziratot adjanak a nyomdába.

A szerző által «nyomható»-nak jelzett ív szedése a végső javítás teljesítése után kikerül a szedő felelőssége alól, s a főgépmeister veszi gondjaiba.

MÁSODIK RÉSZ. ALAK (FORMÁTUM). MINTÁK. EGYENGETÉS. GYORSSAJTÓ ÉS JÁRÁSA.

1. Az alak.

A főgépmeister a könyvnyomtató-teremnek, illetőleg annak a helyiségnek a felügyelője, melyben a nyomásra használandó gépek felállítvák. A többi gépmesterekkel rendelkezik, a kik utasítása szerint dolgoznak.

Egy gépmester – rendes körülmények között – két gépre ügyel fel s végzi az azok körül előforduló munkát.

A főgépmeister a művezetőtől (faktor) napról-napra megkapja a nyomandó ívek jegyzékét, s a szükséghez képest elhozatja a megszedett íveket a szedő-teremből.

Mielőtt a megszedett ív, azaz forma a sajtóba kerülne, a vasból készült, sima záró lemezre helyeztetik, s vaskeretbe szorítatik.

E művelet megértésére előre kell bocsátanunk, hogy a nyomdászatban többféle alakot (formátumot) különböztetünk meg.

A használatos alakok a következők, úgymint:

4 oldalos ív = ívrét (folio) alak,

8 » » = negyedré (quart) alak,

16 » » = nyolczadrét (oktáv) alak,

24 » » = huszonnegyedré (duodez) alak,

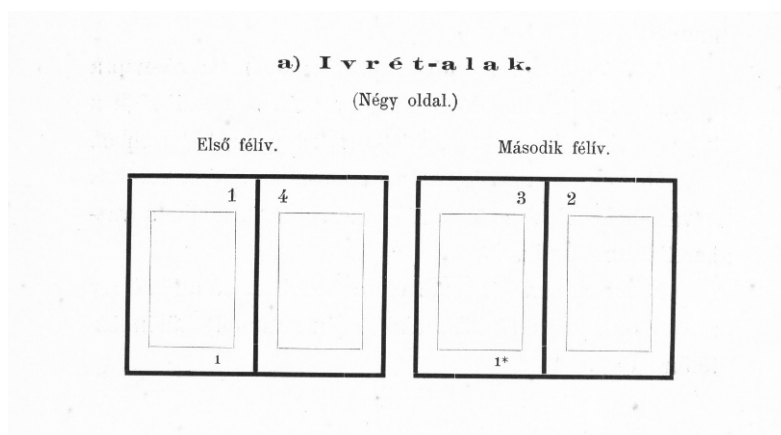
32 » » = harminczkettédre (sedez) alak.

A hatvannegyedré alak nagyon ritkán fordul elő.

Mielőtt tehát a szedés a sajtóba kerülne, a záróasztalon, alakjához képest, az oldalak (columnák) olyképpen helyeztetnek el, hogy a lenyomatban az ív összehajtása után, oldal oldalra jut, illetőleg a folyószámok sorrendben következnek.

A különböző alakok oldalainak elhelyezése nagyon eltérő, a miről az alább következő mintákból könnyen meggyőződhetünk.

2. Alak-minták.

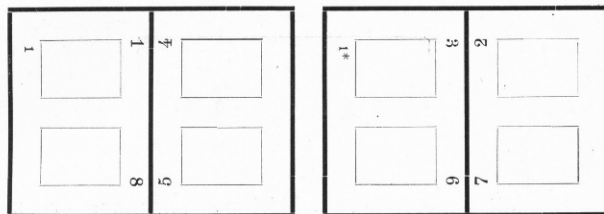

b) Negyedré-t-a-l-a-k.

(Nyolcz oldal.)

Első félv.

Második félv.

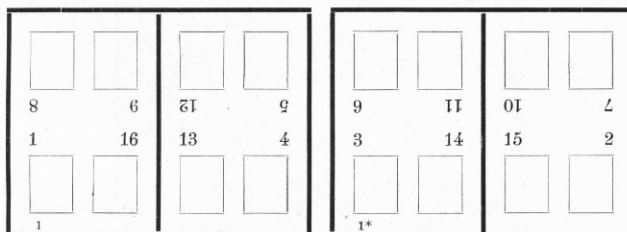

c) Nyolczadrét-a-l-a-k.

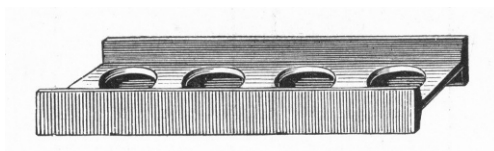
(Tizenhat oldal.)

Első félv.

Második félv.

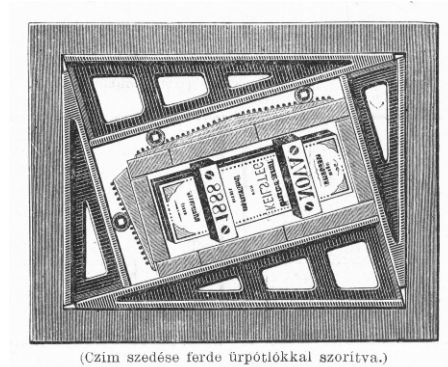

Az egyes oldalak közt levő üres tér (margó) a betüknél egy harmaddal alacsonyabb vas- vagy ólomból való ürpótlókkal (10. ábra) töltetik ki, s az ekként felszerelt szedés aztán zárókészülékkel vaskeretbe kerül, a mely az ezer meg ezer betüt oly szorosan tartja össze, hogy bátran fölemelhető, még pedig ama veszedelemtől való félelem nélkül, hogy a betük esetleg szét találnak hullani, vagy akár összekeverednek.

10. ábra.

Ez előkészület után, az ilyenképpen szorosan zárt szedés, (11. ábra) a gyorsajtóba tolatik.

11. ábra.

Nagyobb nyomdában, ahol a gyorssajtók száma három vagy négyenél több, a sajtókat gőz- vagy légszuszgép hajtja. Kisebb nyomdában pedig külön e célra alkalmazott kerékhajtók végzik a gép hajtókerekének forgatását.

3. Az egyengetés.

Az avatatlan kétségtelenül azt gondolja, hogy a zárt szedést, vagy formát elegendő a sajtóba helyezni, s azután rögtön készülnek róla a példányok. Pedig ez nagy tévedés.

A gépmester csupán ekkor kezdi el valódi működését, s mutatja meg, hogy mennyire érti a mesterségét. Azzal mutatja meg pedig leginkább, ha mentül rövidebb idő alatt végzi az egyengetést a nyomóhengeren.

A legkifogástalanabbul összerakott szedés se mutat semmit a bármily jó minőségű papirosn sem, ha a gépen való előkészítést elég gondosan nem végzik.

A gépmester az első lenyomaton jelentkező egyenetlenségeket elegyengeti, melyek vagy a betűk többé-kevésbé használt voltából, vagy a nyomóhenger felületének már nem egyenlő simaságából erednek.

Az egyengetés úgy történik, hogy a gépmester a sötétebben lenyomódott részeket a lenyomatról kimetszi; az egyes halványabb helyeket pedig, azaz a homályosan mutatkozó részeket selyempapiros-szeletkével ráragasztásával előtűnteti.

Ezután gondoskodik a festék egyenközűen való eldörzsöléséről, nehogy az egyik oldal szürkén, a másik ellenben nagyon feketén nyomódjék le. Különösen áll ez az accidens, azaz a folyó munkákra nézve, melyeknek sokféle címbetűi, körzete, esetleg még ábrái is, a leggondosabb figyelmet igénylik.

Mennél lelkiismeretesebben végződik e munka, annál több idő telik el vele, s így igen természetes, több költségbe is kerül.

A becsvágygyal bíró könyvnyomtató, aki főfeladatául a csinosan elkészítendő és finom ízléssel előállítandó munka végzését tűzte maga elé, másként nem is dolgozhatik.

12. ábra.

A fentebb mondottak magyarázatául ime ide iktatunk két egyforma ábrát, melyek egyike (12. ábra) szabályszerűen van egyengetve, míg a másikon (13. ábra) a gépmester semmiféle előkészítő munkát nem végzett. A két ábra között fenforgó nagy eltérés rögtön szembeötlő.

13. ábra.

A gép elindítása előtt a revisor a sajtó-revisiót még egyszer átvizsgálja, hogy ha a szedés zárása közben, az oldalak szélén netán egyes betűk ledőltek vagy elcsúsztak volna, hamarjában még észrevehető, esetleg benrekedt hibákat kijavítsa.

4. A gyorsajtó és járása.

A gyorsajtó (14. ábra) teljes szerkezetét ismertetni nem tartozik e kis tájékoztató szűk keretébe. Csupán járását kívánjuk néhány rövid szóval ismertetni.

A gyorsajtó forgása, munka közben, a következő:

A saját tengelye körül forgó aczélhenger a szükséges festéket a festéktartóból nyeri, s a ruganyos anyaggal bevont hengernek adja tovább, mely az aczélhengerhez mindannyiszor hozzá ér, valahányszor a nyomóhenger egyet forog. Az ekként nyert festéket 4-5 henger annyira szétörzszöli, hogy a szedéshez már teljesen egyenletes rétegben jut.

A festékező henger burkolatát jó, ruganyos, kocsonyához hasonló anyagból főzik, s különös gondot kell rá fordítani s gyakran megmosni, mert a papirospor és a festéknek rajta való megszáradása szívósságára káros befolyást gyakorol.

A szürkén foltozott helyekkel bíró, hiányosan nyomott mű a festékező henger elhanyagolt állapotát rögtön elárulja.

A gép ki-bejárója (Karren), mely 4-6 kereken s jól olajozott vágányon halad, a rajta nyugvó, zárt szedést a festékező henger alá viszi. A mint a betűk feje megfestékesedett, a ki-bejáró a formát egyenletes forgással a nagy vashenger alá vezeti.

A berakó leány a gép oldalán alkalmazott keskeny deszkán áll, s a nyomandó papiros jobb keze ügyébe esik. Miközben a gép a főtebb leírt forgást végzi, azalatt a berakó leány az ívet odahelyezi a vashengeren levő fogók alá, a melyek az ív szélét megcsípik, egyidejűleg két finom tű az íven lyukat szúr.

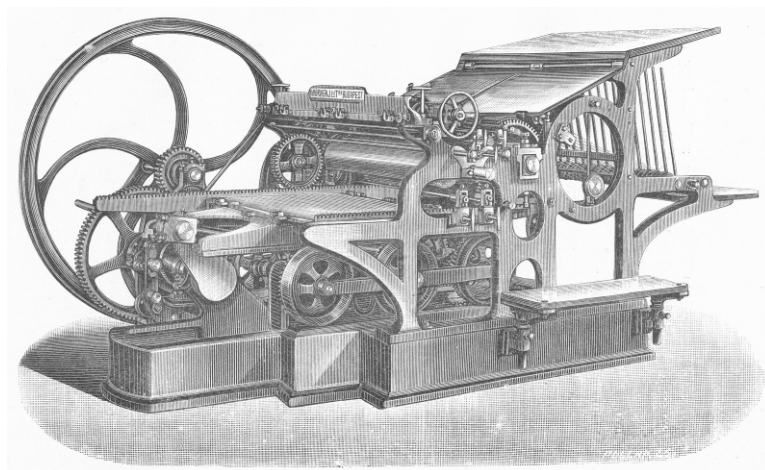
Igazítható jelzők mutatják, miként teendő le az ív a berakó deszkára, hogy a nyomás a papirosra úgy essék, a mint szükséges.

A gép további forgásával az ív, melyet a fogók erősen tartanak, a szedés fölé kerül, s ekkor a vashenger nyomása következtében a betűkön levő festék a tiszta papirosra lenyomódik.

Az ily módon egyik oldalán nyomott papirost a szalagok, melyek fahengeren forognak, a gép hátsó részébe viszik, a hol az ívfogó átveszi s a kirakó asztalra helyezi.

Ugyan ily módon történik az ív második oldalának nyomása is, csak hogy ekkor a berakó leánynak nagyon ügyelnie kell arra, hogy a már főtebb érintett tűszúrta lyukakba a felugró tű hegyét pontosan beleilleszsze, mert különben az ív könnyen selejtté, azaz hasznavehetetlenné válik.

A megelőzőleg ismertetett munka az egyszerű gyorsajtón megy végbe; vannak azonban ezeknél sokkal bonyolódottabb szerkezetű gépek is, jelesül a két színnel egyszerre nyomó, a körforgó s több más szerkezetű gyorsajtó.

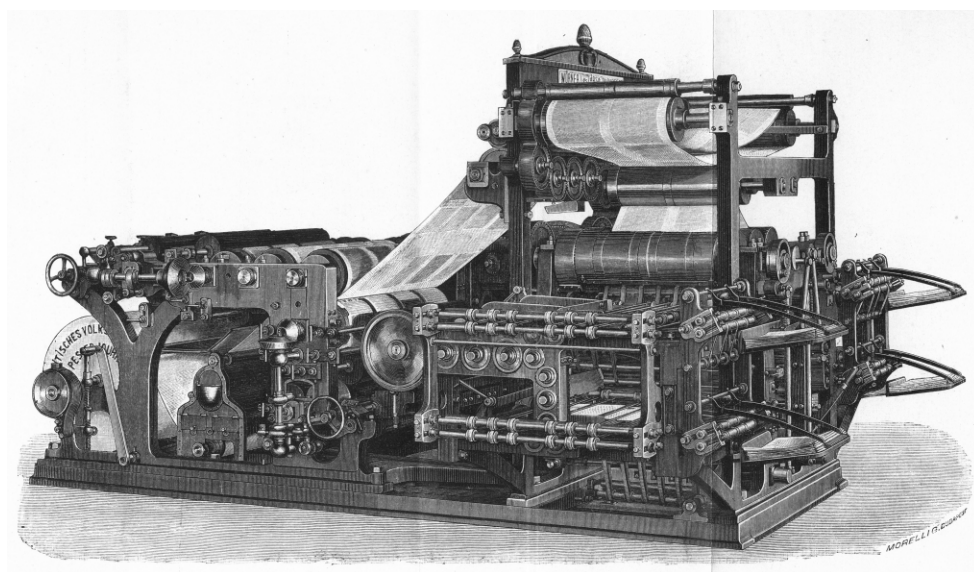

14. ábra.

Ezt a részt nem fejezhetjük be anélkül, hogy a gyorsajtó munkaképességéről is ne szóljunk.

Az egyszerű gyorsajtó óránként átlag 800-1000 nyomást végez, finomabban, gondosabban készítendő munkából azonban csak 5-600 példányt nyom.

A napilapok nyomásához használt körforgó (rotációs) gép (15. ábra) 2-3 óra alatt 20-30,000 példányt képes elkészíteni.

15. ábra.

HARMADIK RÉSZ. A TÖMÖNTÉS (STEREOTYPIA).

Midőn a készítendő példányok száma igen tetemes, a nyomdász betűt kímélő szándékból, a szedésről ólomlemezeket készített. Az ezzel járó foglalatosság tömöntésnek neveztetik.

A tömöntő-műhelyben a szedés épp úgy, mint a sajtóba helyezés előtt, zárókeretbe jut. Mire a tömöntő a formáról még egy utolsó levonatot készít, melyet a revisor figyelmesen átolvas, nehogy az esetleg benne felejtett hibák miatt a lemez használhatatlanná váljék.

A tömöntő aztán a zárt szedésre 5-6 ív selyem- és néhány erősebb fajtájú papírost rak, melyeket külön e célra készülő péppel egymáshoz ragaszt. E nedves papírostömbre hosszú nyelű kefével mindaddig paskol, míg a betűk feje a lágy anyagba bele nem mélyed. Az anyalemez (matricza) rajta marad a szedésen, s vele együtt beleteszik a szárító sajtóba, melyben erős nyomás mellett s a szükséges meleg hozzájárulásával, a nedves, lágy anyag lassanként kemény lappá szárad. Ezt a száraz papíroslapot a tömöntő a szedésről lefejt s az öntőkészülékbe teszi.

Az öntőkészülék két sima vaslapból áll, melyek alsó részükön egymásba kapcsolvák, míg ellenben fönt szétterjeszthetők. A felső rész szélesebb nyílású. E két vaslap közé illesztik be az anyalemezt, s a felső nyíláson át a forró ólmot ráöntik. Szétszedve a készüléket, a kész ólomlap, vagyis az öntött lemez kerül ki belőle, melynek kidomborodásai a szedés hű mását mutatják. A lemez mind a négy oldalán gyaluló vassal kiegyenesítettik, mire aztán a sajtóba kerül.

Az anyalemezt elrakják, hogy ha a műből rövidebb-hosszabb idő múltán netalán újabb kiadás volna készítendő, melyben javítások egyáltalában nem, avagy csak igen jelentéktelenek fordulnak elő s az öntött lemezek meglehetősen kopottak már, az újonnan eszközlendő szedés költsége meg legyen takarítva. Az anyalemezről ugyanis csekély költséggel újabb meg újabb lemezeket készíthetünk.

A gépmester a lemezeknek nem barátja, mert sajtó alá rendezésük legalább is még egyszer annyi időbe kerül, mint a szédése, s éppen ez okból nem tanácsos csekély példányszámban készülő munkákat lemezeltetni, mert a vele való munkára ráillik az a közmondás: «a mit megnyerünk a réven, elvesztjük a vámon».

A lemezeről készült nyomás, természetesen, soha nem oly tiszta, éles és jellegző, mint a szedésről való, mert az anyalemez készítésekor a betű feje élességéből meglehetősen veszít.

Főképpen e miatt díszmunkát, bármily nagy is egyébként a példányszáma, lemezekről nem igen nyomnak. De az ima- és iskolakönyveket, lexikonokat és szótárakat szokás lemezeltetni.

Jó anyagból és kifogástalanul készült lemezeről a munkáját értő, ügyes gépmester 60-70,000 példányt képes nyomtatni.

NEGYEDIK RÉSZ. AZ ÁBRA.

Bizonyára megvárhatja tőlünk a szíves olvasó, hogy e helyen az ábrával is foglalkozzunk. Mindegyre ritkább lesz az olyan könyvnyomtatói munka, melyben arckép, tájkép vagy matematikai ábra elő ne fordulna. Szükségesnek véljük tehát, hogy az ábráról, illetőleg valamely műben lévő különféle fajtájú (fametszvény, zinkographia, galvanó, enyvtypia, rézkarcz, rézmetszet stb. néven ismert) képes ábrázolatról itt röviden megemlékezzünk.

Körülbelül husz évvel ezelőtt még a fametszvény volt a rajznak egyedül használt sokszorosító módja. A mi a kép tisztaságát illeti, a fametszvény, a sokszorosító módok között, még ma is az első helyet foglalja el. Metszésének költsége drágább ugyan, mint a horganylemez készítése, mindazáltal díszműre csakis fametszvény ajánlható.

A fametszvény (16. ábra) készítésének leírásával nem bajlódunk, csupán egy ábrát nyomtunk ide, ismételvén, hogy a fametszvény tisztaság tekintetében az első helyen áll.

16. ábra.

Morelli mester szakavatott vezetése mellett ismeretes fametsző-iskola van Budapesten. Ennek az iskolának a növendékei eddigelé már sok olyan munkát készítettek, melyek méltán fölkellették a szakkörök érdeklődését e jeles intézet iránt. Meg is érdemli a pártolást, mert a külföldön való munkáltatást fölöslegessé teszi.

A metszés különböző volta szerint az ára is eltérő: négyszög centiméterenként 8-60 kr. közt változik.

Valamint a szedés betűinek kímélésére a tömöntés segítségével lemez készül, úgy a fametszvény megóvására a galvanoplastika segítségéhez folyamodunk.

A fametszvény már természeténél fogva sem alkalmas arra, hogy a gyorsajtón nagy mennyiségben sokszorosítsuk.

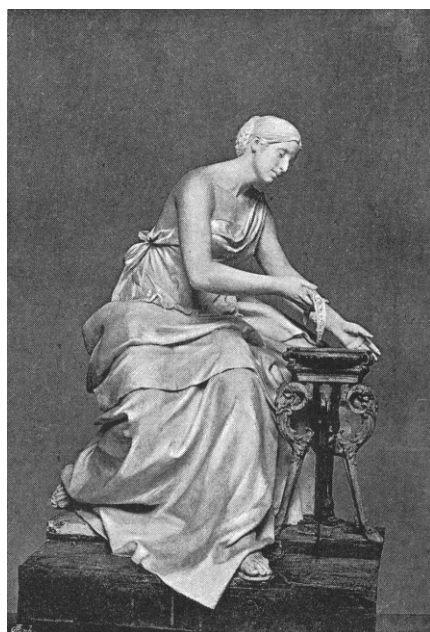
Az avatatlan is megérti, hogy a fametszvény hajszálnyi vonalai azt az erős nyomást nem bírják el, melyet a sajtó súlyos vashengere rájuk gyakorol, másodsorban pedig a fa, ha lúggal mossák vagy vízzel megáztatják, könnyen hajlik és megreped.

Az *autotypia* (19. ábra), vagyis a fénykép és tusrajz átvitele horganyra. Ára négyszög centiméterenként 8-9 kr; külön föl vétel alkalmával, ha 100 □ centim.-nél kevesebb, ára 5-10 frt közt váltakozik.

19. ábra.

A *phototypia* (20. ábra), azaz kéz irajz fa-, aczél- vagy rézmetszetről készítendő horgany-
lemez. Ára □ cm.-ként 5 kr; külön fel vétel alkalmával, ha 100 □ centim.-nél kevesebb, 3-5 frt.

20. ábra.

ÖTÖDIK RÉSZ. A PAPIROS.

Sorrendben haladva, még csak itt, tájékoztatónk vége felé szólhatunk a papirosról, noha az a mű elkészítése körül a legfontosabb kérdések egyike.

Hiába való a könyvnyomtató fáradozása, jóllehet új betűkkel és jó gépekkel dolgozik is, ha silány fajtájú papirost használ.

Azért nem ajánlhatjuk eléggé, hogy a papiros megválasztásakor a megrendelő ne a legolcsóbb fajtáját keresse, mivel ha a munka elkészül, kétségtelenül megbánja.

A tisztán rongyból készült papiros, sajnos, ma már ritkaság s helyét a fa- és szalma-cellulosus, valamint egyéb ásványi alkatrészek- és földből gyártott papiros foglalja el. E szomorú jelenség, mely időnap előtt megboszulja magát, mert a könyvtárakban levő példányok 40-50 év eltelte után, már a pusztta érintésre is porrá fognak válni, a közönség helytelen takarékoskodásának, vagy egynémely vállalkozó kapzsiságának lesz eléggé meg nem róható következménye.

Mindazok a sajtótermékek tehát, melyek a jövőnek szánvák, jó minőségű papirosra nyomandók. Kötelesség ez: jeles íróink szellemi hagyatékát gondosabban kell a késő unokáknak megóvnunk. Vajha remélhetnénk, hogy a mostani káros irány megváltozván, könyveinket ismét olyan papirosra nyomattatjuk, mely 50-100 év múlva nem málik porrá utódaink kezében.

A papiros fajtákat, minőségek szerint különböztetjük meg, és pedig van:

I. Fogalmazó vagy egyszerű nyomópapiros.

II. Iroda-papiros.

III. Posta-papiros.

IV. Velin-papiros.

V. Merített (okirat) papiros, mely hollandi papiros néven is ismeretes, s egyenetlen széleiről könnyen felismerhető.

A papiros minőségének meghatározásához a szakember kénsavat használ, melyből egy csöppet a megvizsgálandó papirosra hullat. Ha a cseppentés helye megfeketedik, akkor a papiros főalkatrésze föld, ha megsárgul vagy barnás színt ölt, sok benne a faanyag, ha azonban csak csekély kénsárga színűre válik, kevés benne a surrogatum. Másik módja az, ha az ívet a világosság felé tartjuk. Ugyanis ha a papiros felhős és nem tiszta fehérségű, akkor silányabb fajtájú, míg viszont finomabb minőségű.

A papiros gyárok közös megegyezéssel tizenötféle méretű papirost gyártanak raktári czélra. Sorrendben a következők:

I. 34×42 cm.	VIII. 50×70 cm.
II. 36×45 »	IX. 54×76 »
III. 37×48 »	X. 58×84 »
IV. 40×50 »	XI. 60×87 »
V. 42×52 »	XII. 63×90 »
VI. 46×59 »	XIII. 63×95 »
VII. 48×62 »	XIV. 74×99 »
XV. 67×106 cm.	

Ezekon kívül természetesen bármily méretű papirost is készíttethetünk, de legalább is ötszáz kilót kell megrendelnünk, mert ezen alól, eltérő alakút és minőségűt a papirosgyár nem készít.

A papiros vastagsága súlyától függ, de viszont a súly, illetőleg vastagság a minőséggel semmiféle összefüggésben sincs.

A legolcsóbb, tehát a legsilányabb fajtájú papiros is lehet vastag, míg viszont a legjobb anyagból készült, könnyű és átlátszó.

A papiros ára a minőség és terjedelem után, súlya szerint állapítható meg. Alapul 1000 ív, vagyis egy rizsma szolgál.

A súly meghatározására külön e célra szerkesztett, fölöttébb érzékeny mérleg van s a levélmérleghez hasonlít. Ha egy ívet a mérlegre ráteszünk, a mutató kimozdul helyéből s a számsoron annál a számnál áll meg, mely 1000 ív, vagy is egy rizsma súlyát mutatja.

A papiros ára kilogrammonkint 25-60 kr között váltakozik.

A könyvnyomtató a költségvetéshez papirosmintát is mellékel.

HATODIK RÉSZ. A KÖNYVKÖTÉS.

Végezetül néhány szóval az elkészült ívek fűzéséről és kötéséről is meg kell emlékeznünk.

A nagyobb és kényesebb követelményeknek is megfelelni képes könyvnyomtató intézetek rendszeren könyvkötő-műhelylyel is bírnak.

A könyvkötő-műhelyben a nyomtatott ívek egybefűzetnek, azaz a kötet vagy füzet befejezéséhez ér, más szóval a nyomdai termék a könyvpiacra kerül.

A fűzést az ívek hajtogatása előzi meg. A terjedelmesebb munka íveit a hajtogatás után egygyüvé rakják, azaz sorrend szerint, a mint következnek, egymásra teszik – külön-külön példányonként.

Ezt a műveletet a fűzés követi. A fűzés kétféle módon történhetik: czérnával vagy sodronnyal.

A fűzés ez utóbbi neme csakis egy-két íves füzetre és iskolakönyvre ajánlható s a díszesebb kiállítású munkát rendszerint czérnával fűzik.

A fűzés alapára 1000 ív után 1 forint 60 krajár. A $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$ vagy $\frac{1}{8}$ ív és a boríték is egész ív gyanánt számítatik, mert a könyvkötőnek éppen annyi munkát okoz, mint a teljes ív.

A kemény kötés ára a szerint változik, a mint félig vászon, azaz csak vászonháttal ellátott kötés vagy egészen vászon, félig bőr vagy egészen bőrkötés.

Az iskolakönyv kötése a könyv ívszáma szerint és a kötendő példányok mennyiségéhez képest 2-12 krajár; 30 ívig félig vászonba kötve rendszeren 20-24 krajár, azontúl 30 krajár, egészen vászonba kötve 35-45 krajár, félig bőrbe 25-30 krajár, egészen bőrbe 50 krajártól 1 forintig.

Az arany metszés és nyomás a kötet árát 20-30 krral drágítja.

VÉGSZÓ.

Ezzel a végszóval tájékoztatónkat befejezzük. Az elénk tűzött célt elérni, t. i. a könyvnyomda berendezését és üzemét megismertetni, mennyire sikerült? azt a türelmes olvasó ítéletére bízuk.

Jelen füzetke szűk kerete nem engedte, hogy a dolog mélyébe tüzetesen behatolhassunk s a részletek magyarázatába belebocsátkozzunk; mind a mellett reméljük, hogy füzetkénk, mint tájékoztatást nyújtó, feladatának megfelel.

A nyomdászat olyan iparág, mely százféle apró, csekélységnek látszó alkatrészből áll, de melyeknek egyöntetű összeműködése, – hogy az elkészítendő nyomdai termék kifogástalan legyen – okvetetlenül szükséges. Annál nehezebb volt tehát a leglényegesebbek leírását és magyarázatát néhány ívre összeszorítani. Ezt szem előtt tartva, a tájékoztatónkban netán előfordulható hiányokért a műbarát-olvasó szíves elnézését kérjük.

Ha pedig igen tisztelt olvasóink közül valaki megrendelés céljából hozzánk fordul s felvilágosítást vagy költségvetést kíván, nyomdánk betümintáit rendelkezésére bocsátjuk, de viszont kérjük, hogy a vaskos kötetet megtekintés után visszaküldeni szíveskedjék.

Végül amaz óhajításunkat fejezzük ki: vajha mennél nagyobb lenne azok száma, kik bennünket megrendelés céljából felkeresnek. Ez óhajításunk teljesedésének reményével bocsátjuk ezt a füzetkét a t. közönség közé s számára szíves fogadtatást kérünk.

Budapesten, 1890. október havában.

Hornyánszky Viktor
könyvnyomdája.

(A M. T. Akadémia bérházában.)